

FRIDA BECKMAN

INLEDNING

TFL 2024:3-4. KANON OCH NATION

ISSN: 2001-094X

– Inledning–

Copyright © 2024 Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

När Stockholmsredaktionen började planera de traditionsenliga TfL-dagar som ska gå av stapeln framemot slutet av varje redaktions förordnande mullrade det (återigen) i kanondebatten. Det var våren 2024 och den sittande så kallade Tidö-regeringens förslag om skapandet av en ny kulturkanon hade stolt annonserats ut i ett pressmeddelande i slutet av 2023. Förslaget hade redan hunnit debatteras flitigt under årets första månader. Kanske började vi rent av redan känna oss trötta på frågan?

Dessutom var det knappast första gången förslaget om en nationell kanon debatterades. Förra gången ämnet fick det att storma i vår svenska ankdamn var efter att Danmark 2005 infört en kulturkanon och dåvarande Folkpartiet motionerat för en svensk motsvarighet inför riksdagsvalet 2006. Även då uppmärksammades ämnet av TfL, som i sitt tredje nummer 2007 publicerade ”Kanon och kanoner. En e-postdiskussion” med Eva Haettner Aurelius, Stefan Jonsson, Mats Malm och Amelie Björck som samtalsdeltagare. ”Hela tanken”, skriver Björck i en av sina repliker, ”grundar sig på en otidsenlig, dum och farlig dröm om en kärna av gemensamma nationella värderingar i förhållande till något oöverskådligt, främmande och jobbigt” (TfL 37:3, 2007).

Idag tycker fortfarande många – kanske faktiskt de flesta – litteraturvetare att tanken är dum och farlig, men ingen ser den rimligen längre som otidsenlig. Jonsson noterade förvisso redan i en av sina repliker 2007 att ”en politisk eller kulturell elit som grovt taget bekänner sig till högern” nu finns ”överallt” och anser ”att nationen står inför ett sönderfall” (TfL 37:3), men dessa krafter hade ännu inte hunnit få det markanta genomslag som de nu fått i stora delar av västvärlden. År 2007 hade Sverigedemokraterna ännu inte tagit plats i riksdagen än

mindre blivit Sveriges näst största parti däri, och det var långt kvar till att Front National skulle bli största parti i Europarlamentsvalet i Frankrike. Alternative für Deutschland hade ännu inte blivit ett av Tysklands största partier, de hade inte ens bildats, och Donald Trump var fortfarande värd för reality-tv. Från vårt samtida perspektiv är trenden otvetydig: tycka vad man vill om nationella värderingar men inte är de otidsenliga. Det etymologiska släktskapet mellan begreppen kanon, som i rättesnöre, respektive kanon som stort vapen, vilket man anspelade på i titeln på epostutbytet i TfL-numret 2007 och som Jonsson återkommer till i innevarande nummer, tycks alltmer olustigt. För många av oss upplevs återkomsten av engagemanget för kanon och nation inte ”bara” som en principiell litteraturvetenskaplig fråga utan en i det närmaste existentiell sådan.

Temat för våra TfL-dagar fick alltså bli ”Kanon & nation”, två aktuella och laddade begrepp som ofta knyts till varandra men som inte nödvändigtvis hänger ihop, varför vi valde att i den mån det var möjligt ägna en dag åt vardera ämne under de två dagar som sedermera gick av stapeln på Institutionen för kultur och estetik 28–29 november 2024. Tanken bakom ämnesvalet var dock inte att vi skulle kasta oss in i någon debatt för eller emot eller ens om svensk partipolitik och dess till synes ambivalenta förhållande till humaniora (mer fokus på läsning och kultur, mindre pengar till humaniora och kulturinstitutioner). Det hör till vår samtid att vi lätt hamnar i försvarsställning – ja, stundtals kan det kännas som vi inte gör något annat än försvarar oss mot eller reagerar på olika politiska utspel som i slutändan handlar om att vi inte är så viktiga, alternativt att vi är farliga. (Vilket är det, frågar jag lite okynligt deltagarna i det rundabordssamtal vi också publicerar i det här numret). I stället var tanken med TfL-dagarna att vi skulle ägna vår värdefulla tid till att göra det som vi litteraturvetare kan – det vill säga diskutera litteraturhistorieskrivningens och kanoniseringens funktioner, premisser och mekanismer, litteraturens relation till nationstanken och litteraturens mångfacetterade relationer till resten av världen. Därför var vi mycket stolta och glada att kunna presentera tio talare verksamma inom svensk, fransk, polsk, taiwanesisk, kanadensisk, amerikansk, brasiliansk, och sydafrikansk litteratur. Lika stolta är vi att vi här nu kan publicera nästintill samtliga av dessa presentationer, i mer eller

mindre reviderat format. Det som följer är alltså inga sakkunniggranskade artiklar utan lätt bearbetade versioner av de presentationer som gjordes på TfL-dagarna hösten 2024.

I keynoteföreläsningen som öppnade konferensens första dag om kanon, "Samhällets största skatt. Reflektioner om litteratur, makt, kanon och kulturpolitik", påpekar Stefan Jonsson, professor i etnicitet, att detta knappast är första gången som kanon står på tapeten. Han noterar att dagens nationalistiskt drivna förslag om en svensk kulturkanon utgör en strävan att "tillverka ett folk" ovanifrån och hur det i praktiken innebär ytterligare marginalisering av den humanistiska forskning i vilken historieskrivning och traditionsbildning redan pågår och alltid pågått. Jonsson ger exempel på och föreslår möjliga modeller för vad han ser som ett produktivt förhållningssätt för litteraturvetare och humanister att engagera sig i debatten, ett förhållningssätt som utgår från kanon som samhällssymptom.

Att kanonfrågan är viktig i nationalistiska ansatser men att sådana också präglas av vitt skilda historiska förutsättningar blir tydligt när Army Schweiger, professor i Kinas språk och kultur, beskriver litteraturhistorieskrivning i Taiwan. I "Un-Narrating the Nation. Literary History in Post-Authoritarian Taiwan" visar hon hur landets brokiga historia och dess fortsatt ifrågasatta autonomi gentemot kinesiska anspråk gör att skapandet av en specifikt taiwanesisk kulturkanon ses som en brännande nödvändig del i ett nationellt identitetsskapande, samtidigt som innehållet i en sådan blir extra invecklat och kontroversiellt. Schweiger undersöker också ett konkret exempel på kollektiv litteraturhistorieskrivning av en yngre generation som omfamnar denna historias komplexitet och hybriditet. Kanoniseringsprocessen ser radikalt annorlunda ut i ett svenskt barnbokssammanhang. I "'Ett klassiskt barnbibliotek är också en nationaltillgång'. Redaktionella värderingar vid utgivningen av Barnbiblioteket Saga" kartlägger och analyserar Maria Andersson, docent i litteraturvetenskap, hur denna serie genom sin urvalsprocess fungerade som en kanoniseringsinstans av en barnlitterär kanon. Här lyfts denna process fram som en pågående förhandling mellan litterärt värde, moderniseringsprocesser och ekonomiska hänsynstaganden. Detta kan sedan i sin tur kontrasteras mot en polsk kontext. I "Kanon eller världslitteratur? Kring polsk reception av

skandinavisk litteratur” undersöker Krzysztof Bak, professor i litteraturvetenskap, en process i vilken nationell kanonisering, vad han föredrar att kalla ”nobiliterande mekanismer”, inbegriper utländska såväl som inhemska verk. Bak studerar två receptionsdokument som båda står långt från den institutionaliserade makt som skulle kunna tänkas förespråka en kanon och som är formade framförallt på basis av kärnområdenas estetiska omdömen.

Den andra dagens presentationer om nation inleddes med keynote-föreläsningen ”I hjärtat av hjärtat av landet. Litteraturen och det nationella”, hållen av Thomas Götselius, professor i litteraturvetenskap. Götselius frågade sig hur vi litteraturvetare ska förhålla oss till nationalismens återkomst och allestädesnärvaro i dagens Sverige och hur vi kan tänka kring litteraturen i dess skugga. Götselius erbjuder ett fempunktsförslag, en ”servettskiss”, som han själv beskriver det, över hur det nationella kan utforskas i litteraturen och eftersöker samtidigt ett gemensamt arbete genom vilket litteraturvetenskapen kan tjäna både demokratins och konstens värden. Caroline Haux, docent i litteraturvetenskap, undersöker sedan hur 1800-talslitteraturen de facto bidrog i modernitetens arbete med att skapa en gemensam kultur och en nationell gemenskap. I ”Vilka får skaffa barn? Medborgarskap och reproduktion i den svenska 1800-talsromanen” fokuserar hon särskilt på hur familjen skrevs fram som ”en biopolitiskt hållbar gemensamhetsform” som renas från mindre önskvärda element och reproduceras i nationsbyggandet i framtida generationer av folk såväl som litteratur. Detta kan jämföras med litteraturen som motståndswerktyg gentemot ett offentligt nationsbyggande. I ”Dekolonial ontologi och självhistoria hos frankofona innuförfattare” analyserar Christophe Premat, docent i franska, fyra framstående inuiska franskspråkiga författare för att belysa hur deras verk återskapar en kulturellt och andligt betingad förankring i territorium bortom begreppet nation i modern mening. Resultatet är ett litterärt motståndswerktyg, eller vad Premat kallar en ”dekolonial ontologi”, som lyfter fram inhemska röster och samtidigt möjliggör en kulturell kontinuitet bortom västerländsk dominans.

Avslutningsvis publicerar vi här också en förkortad version av det rundabordssamtal om kanon och nation och relationerna dem emellan som avrundade TfL-dagarna. Samtalet leddes av Frida Beckman,

professor i litteraturvetenskap, och inkluderade förutom vår huvudtalare Stefan Jonsson även Carin Franzén, professor i litteraturvetenskap och medredaktör för flera litteraturhistorieböcker, och Stefan Helgesson, professor i engelska med gedigen forskningserfarenhet på ämnet världslitteratur. Det blev ett livligt samtal som spelades in och transkriberades och som i efterhand också redigerats för att göras mer läsarvänligt. I samtalet berörs flera av de kärnfrågor som präglade TfL-dagarna i stort.

Vi hoppas såklart att tillgängliggörandet av dessa presentationer på detta vis gör att de kan komma flera intressenter till gagn. Vi vågar inte säga något om huruvida materialet kommer kännas mer eller mindre överspelat lagom till nästa TfL-dagar, som kommer anordnas av den nya redaktionen i Uppsala.